

ARHETIPUL ÎNTREG-PARTE

Eugen BĂZGU

Cultura populară utilizează mai multe concepte de bază, cu rol de însemne, pentru a-și articula sistemele sale, făcându-le să funcționeze unitar. Aceste însemne vizează toate categoriile existente: oamenii, obiectele create de ei, animalele, plantele, fenomenele, fiind caracteristicile acestora. De regulă, însemnele sunt ordonate în opoziții binare și corelate în cadrul sistemelor mici (material, formă, culoare etc.) și mari (temporale, spațiale, etice, estetice, religioase) ale limbajului culturii. Este important să elucidăm în ce mod acționează mecanismele ei simbolice, de ce semnificațiile convenționale, de fapt, sunt foarte relevante pentru înțelegerea culturii.

În contextul opozițiilor binare cu ajutorul cărora se reglementează ordinea în cultură: spațiale (sus/jos, dreapta/stânga, înăuntru/afară), temporale (zi/noapte, acum/niciodată, iarnă/vară), etice (bine/rău, ceremonios/obscen, moral/imoral), estetice (frumos/urât, sublim/grotesc, monodic/polifonic), religioase (sacru/profan, Dumnezeu/Necuratul, Crist/Anticrist) – funcționează și altele specifice tuturor sistemelor: început/sfârșit, ordine/haos, numărat/nenumărat, întreg/parte etc. Ne vom referi la ultima opoziție pentru a-i contura dimensiunile simbolice în limbajul culturii.

Încă în antichitate Aristotel, observa că „**desăvârșitul și întregul sunt aproape de aceeași natură**” și că lucrul „căruia îi lipsește ceva, **nu este întreg**, indiferent cât i-ar lipsi”¹. De un lucru care nu este întreg, căruia îi lipsește o parte sau unele părți, nu te poți folosi în scopul pentru care el a fost creat, programat, gândit. Căci, deși *Întregul* este o realitate certă, ca și elementele lui componente, el este altceva decât simpla sumă a tuturor părților sale componente. Un mecanism demontat în părți componente nu va funcționa prin simpla reunire a unor părți ale sale, sau chiar a tuturor părților sale în altă ordine decât cea originară.

---

¹ Aristotel, *Fizica*, vol. III, p. 6 și 207. [Apud Adrian Șuștea, *Sphaera Mundi, Paradigma filosofică a cosmogoniei populare românești*, Editura Minerva, București, 1994, p. 287].

În raport cu o parte sau cu totalitatea proprietăților părților sale componente *Întregul* are primatul logic ca funcție definitorie pentru ceea ce fost creat. Doar asamblarea corectă a tuturor părților, pieselor componente în corespundere cu ideea cum au fost concepute, asigură funcționarea *Întregului* ca finalitate. O parte *dintr-un Întreg* sau chiar suma simplă matematică a tuturor pieselor componente a acestuia este altceva decât *Întregul finit*, desăvârșit. Ele niciodată nu vor putea suplini *Întregul*. Cu alte cuvinte, *Întregul* este un altceva în plus față de suma proprietăților părților sale componente, indiferent dacă acest *Întreg* este un mecanism creat – construit de om sau o ființă biologică. Lipsa sau sustragerea oricărei părți componente duce la dereglarea, dezasamblarea, **dezarmonizarea *Întregului*** și, ca rezultat, face imposibilă îndeplinirea funcțiilor sale inițiale.

Între om, ca ființă biologică supremă, și anumite lucruri create de el există o legătură simpatetică. În nordul Basarabiei se credea că dacă, conform obiceiului, vasul de lut aruncat jos imediat după ce a fost scos mortul din casă nu se strică, „însemna că mortul a avut a trăi”, adică a murit înainte de *întregirea* sorocului său². Dincolo de simbolismul transcendental *Întreg = Viață / Suflare = Mișcare* care se întrezărește în această superstiție, mai există și o altă semnificație primară opusă primei: oala stricată este la fel de inutilă în casă (la fel de malefică, contagioasă), ca și trupul, cadavrul omului fără viață aflat în plin proces de descompunere, dezintegrare.

Cu alte cuvinte, orice lucru *Stricat – Fără Folos – Nemișcat – Fără Suflu* este egal cu Moartea, nemișcarea, nu se încadrează în concepțiile antropomorfiste, animiste ale gândirii arhaice, este malefic prin excelență, și din momentul stricării, *dezasamblării *Întregului**, părțile lui neîntregite aparțin altei lumi – haosului, care este opus spațiului cultural al comunității format din moșie, sat, gospodărie, casă. În anumite circumstanțe, acest *Stricat (Parte), Neîntreg* al unui cândva *Întreg* util devine pentru societate și spațiile ei culturale (profane și sacre) un element distructiv, morbid, nefast, capabil să le afecteze și să le contagieze. În concepția populară, doar *Întregul* antropomorfizat aduce fertilitate și prosperitate societății. Un lucru nedesăvârșit, neîntregit este periculos. „Lucru început (...) să-l isprăvești, că altfel nu e bine”³. La fel de periculoase sunt și părțile, lucrurile stricate. Or, un lucru stricat este

² Com. Larga – jud. Edineț, cul. V. Buzilă, Arhiva Muzeului Satului – Chișinău, ms. nr. 35, p. 329.

³ Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*, București, 1985, p. 58.

malefic prin însăși esența sa. O parte a *Întregului*, oricât de mică ar fi, constituie *Întregul*. În lipsa acesteia, el intră sub influența nefastului, haosului, forțelor distructive.

Spațiul sacru culturalizat, în opoziție cu spațiul *Haotic*, este o lume întreagă creată, ordonată, structurată și animată (antropomorfizată) din unități *Întregi*, care sunt: specii din faună (animale), floră (plante) sau unități sociale (neam, cuplu familial, gemeni, frați lunatici, frați de cruce, surate, ceată feminină, cea de flăcăi etc.), unități teritoriale (casă, gospodărie, sat, moșie), unități astronomice de timp (dintr-o suflare/mișcare, ziua/noaptea, săptămâna, luna, anul) sau cifre magice care constituie în mentalitatea populară un ciclu, un *Întreg*: unul, trei, șapte, nouă, doisprezece etc. Doar operând cu aceste categorii de lucruri *Întregi*, desăvârșite, gândirea arhaică crede că se poate menține echilibrul și integritatea cosmosului, lumii întregi. Apariția în cadrul acestui *Întreg* a unui *neîntreg*, a unei părți, a unui fost *Întreg* este un germene distructiv al haosului, capabil să contagieze și să perecliteze în lanț integritatea oricărui *Întreg* ce făcea parte sau conținea, la rândul său, părți neîntregite.

Să exemplificăm. O parte a unui fost *Întreg* – ciobul de vas de lut – care a întregit vasul de lut pentru păstrarea băuturilor și alimentelor, păstrat în cadrul unui alt *Întreg* (casă, gospodărie), va contamina, va periclita în lanț (ca o parte morbidă a unui fost *Întreg* destructuralizat, *Întreg* ce făcea parte din acest al doilea *Întreg* (casă, gospodărie)), mersul normal în timp al ultimului prin afectarea unui alt *Întreg* al cuplului familial, provocând moartea unuia dintre soți, aceasta, la rândul său, periclitând statutul social al celui de-al doilea (familia) și a unității generice (gospodăria). O gospodărie prosperă atingând un statut social înalt al unei *familii întregite* degradează la un statut inferior, marginal: casa văduvei sau a văduvoii. Interdicțiile de a pofti vădulele, văduvii sau a celor proveniți din familii incomplete pentru a participa ca actanți în desfășurarea unor ritualuri din cadrul nunții⁴ sau botezului, cumetriei, chiar și înmormântării este bine

⁴ Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, Editura Grai și suflet – Cultura Națională, București, 1995, p. 69, nr. 1030, (mireasa pleacă la o fântână înainte de a se cununa, cu doi flăcăi, cărora le trăiesc ambii părinți). Aceeași semnificație o are și la aromâni: „La trei zile după naștere (...) în zori, o fată care are și tată și mamă în viață, plămădește aluat, ca să frământa trei turte” (în *Antologie de proză aromânească*, selecție de texte Hristi Căndroveanu, Editura Univers, București, 1977, p. 305). La fel despre un om ciudat se spune „Vezi că nu-i întreg, că nu-i ca toți oamenii” (în *Aurora Perju-Liceanu, Percepția interpersonală și reguli de autoprezentare*, în **R.E.F.**, tom. 19, nr. 1/1974, p. 51).

cunoscută⁵. Unica soluție viabilă în plan mitologic pentru prevenirea declanșării în lanț a unor asemenea evoluții negative era eliminarea imediată și hotărâtă din cadrul casei și gospodăriei a obiectului stricat. „Să nu ții vase ciobite în casă, necum să bei din ele”⁶. „Ce e spart, stricat, (deci ce nu mai este *Întreg* sau este o parte *dintr-un fost Întreg* – n.n.) la casă să nu ții, căci nu-i a bine” (Botoșani)⁷; „să nu legi cu sârmă un blid stricat, că se mânie Dumnezeu” (Țepu, Tecuci)⁸. „Nu e bine să ții în casă găoci goale de ouă roșii, fiindcă se ascunde dracu în ele”⁹. „Oală spartă să nu ții (...) și covată de e spartă sau orice să nu ții (...) căci dacă trece un șoarec prin borta aceia sau vreo muscă trebuie să moară cineva din casă”¹⁰, moare „unul din gospodari”¹¹. Asocierea șoarecelui cu sufletul este binecunoscută. Sufletul în formă de șoarece al unui om, la care a găzduit un muscal, a mers peste un pârâu până la un copac, de unde s-a întors vârandu-se „în gura omului înapoi”¹². „Dacă o femeie visează șoarece, înseamnă că va rămâne gravidă” (Giurgiuilești – jud. Cahul)¹³, „femeii când i se mișcă întâi în pânțele copilul, i se pare că a trecut un șorecuț”¹⁴ (a se interpreta că sufletul s-a reîntrupat în copil, căci mișcarea însăși este suflu). Închipuirea sufletului sub formă de șoarece o găsim și în răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu¹⁵. Semnificația trecerii șoarecelui prin gaura oalei sparte este clară: reîncarnarea, reîntruparea, captarea în acest vas stricat – deci neîntreg, neîmplinit, – a sufletului unuia dintre ocupanții casei: soțul, soția, copilul etc.

E bine cunoscut motivul poveștii despre fata care vrând să scape de strigoi, reușește să se închidă într-o casă întorcând toate vasele cu gura în jos sau întorcând lucrurile pe dos. Doar ciobul de sub patul fetei, ieșit din sfera ordonatului, deci fiind un material amorf, haotic fără față și fără

⁵ Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 154, nr. 2472 (Vâlcea).

⁶ Ion Bogdan ș.a., *Calendarul Maramureșului*, București, 1980, p. 124.

⁷ Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, Editura Saeculum I.O., București, 1998, vol. I, p. 120.

⁸ Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 21, nr. 263.

⁹ Mihaela Drăgănoiu, Mihail Mihalcu și Radu Octavian Maier, *Observații cu privire la coloranții obținuți din regnul vegetal folosiți la vopsirea și încondeierea ouălor de Paști, în Primăvara. Tradiții și obiceiuri*, București 1991, p. 46.

¹⁰ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, vol. I, p. 120.

¹¹ *Ibidem*, vol. II, p. 255.

¹² *Ibidem*; Gr. Botezatu, *Legende, tradiții și povestiri orale*, Chișinău, 1975, p. 154.

¹³ Maria Mocanu, *Giurgiuilești. Monografie etnofolclorică*, Chișinău, 1999, p. 234.

¹⁴ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, vol. II, p. 255.

¹⁵ Semnificativă în acest sens este și interdicția șoarecelui de a trece peste cadavru, ca acesta să nu se transforme în strigoi.

dos răspunde chemării exprese nocturne a strigoiului de a deschide ușa¹⁶. În aceeași ipostază malefică, de agent la ordinele strigoiului, apare în unele variante și trupul mortului (deci și el *un neîntreg*) din casa în care se ascunde fata¹⁷. Doar ivirea zorilor, cântatul cocoșilor, nimicnicia fizică a ciobului, o salvează pe fată de iminenta răzbunare a strigoiului. Remarcăm însuflețirea, reanimarea lor (ciobului, trupului de mort) de către strigoi, ca de altfel și a strigoiului însuși, și el agent malefic, dar numai pe timp de noapte. Obiectele neîntregite au efecte nefaste prin însăși natura lor de a nu fi obiecte desăvârșite, *întregi*. În Orlat se credea că femeile gravide nu au voie să mănânce dintr-un măr început sau rupt, căci astfel vor naște copilul cu semn, „ca mușcat de câine”¹⁸, deci neîmplinit, însemnat ca și mărul neîntregit. Când femeia taie lemne, să aibă grijă ca așchia să o scoată întreagă până la capăt, în caz contrar, va naște copilul cu buza despicată (buză *neîntregită* ca și așchia nedespiciată până la sfârșit)¹⁹.

Nu numai folosirea, dar și intrarea în contact cu *ființe neîntregite*, însemnate de defecte fizice, este de rău augur. „Să te ferească Dumnezeu de bătaia ciungului și de dragostea șchiopului”, de aceea „de omul însemnat (cu defecte fizice – n.n.) să-ți tai poala și să fugi”²⁰.

Viața vine și pleacă odată cu lumina. Un obiect, ca să aibă proprietăți fertilizatoare, de bun augur, miraculoase, este bine să fie creat nu numai *de-a întregul* dintr-un *Întreg*, ci și într-o perioadă care să nu dureze mai mult decât un interval de timp bine definit – atât cât ține lumina soarelui de la răsăritul până la asfințitul lui, sau invers, cât ține

¹⁶ A se vedea și povestea „Muma Pădurii”, publicată în revistă „Șezătoarea” (vol. I, p. 151 și 243), care ademeneste o fată să vină seara în pădure la bordeiul ei. Fata, la fel, reușește să scape de Muma Pădurii zăvorând ușa și răsturnând toate lucrurile din bordei cu gura în jos [Apud Lazăr Șăineanu, *Basmele românilor*, București, 1978, p. 652, nota 113]; Tudor Pamfile, *Mitologie românească*, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 2000, p. 124-125 (Bucovina).

¹⁷ Tudor Pamfile, *Mitologie...*, p. 129-130 (jud. Botoșani), p. 131-132 (Moldova), p. 134-135 (Bucovina).

¹⁸ Constantin Drăgulescu, *Plantele în obiceiurile și credințele Marginimii Sibiului*, în **R.E.F.**, tom. 35, nr. 1/1990, p. 52 (obicei extras de autor din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu, vol. XVII, filele 162-248, 1885).

¹⁹ Elena Sevastos, *Literatura populară. Povești. Nașterea la români*, Editura Minerva, București, 1990, vol. II, p. 145.

²⁰ Mircea Gherboveț, Vladimir Manoliu-Furnica, Mugur Vasiliu, *Calendar*, în „Rosturi”, an. II, nr. 2, iunie 1992, p. II; femeia însărcinată să se ferească să vadă oameni infirmi sau schimonosiți (Nicoară Timiș, *Tradiția etnografică și folclorică în educația pentru familie în jud. Maramureș*, în *Tradiții maramureșene*, vol. II, Baia Mare, 1979, p. 84.

întunerul nopții de la asfințitul soarelui până la revărsarea zorilor. Alteori, întrunește suma totală a acestor două unități temporale, sau a unei săptămâni, luni, an etc. Depășirea limitelor astrale, egale cu un *Întreg*, înseamnă intervenția forțelor ostile în desăvârșirea lucrurilor, cu toate consecințele de rigoare. Conform acestor prescripții era bine să termini de arat și semănat în prima zi²¹. Finalitate imposibil de atins, atunci când moșiile, câmpurile ce trebuiau lucrate, erau mult mai mari decât putea să muncească într-o zi o familie. Pentru a se înscrie în cerințele timpului ritual necesar, se făcea întovărășiri la arat, secerat etc. În același scop, al finalizării aratului într-o singură zi, acțiunea mai era plasată în timpul mitic prin gestul ruperii unui colac de Crăciun la încheierea primei brazde arate și hrănirea rituală cu bucăți din el a boilor înjuțați la plug, precum și așezarea sub brazdă a altei bucăți și consumul pâinii rămase de către plugari²².

Invocarea puterii Crăciunului, înțeles ca un „illo tempore”, prin simbolul său din pâine preparat pentru Crăciun, avea loc întregirea acțiunii aratului, indiferent câte zile dura acesta. Cu atât mai mult că, pe un alt plan al semnificațiilor, această pâine de Crăciun venea să asigure întregirea anului la mai toate popoarele europene din emisfera de nord²³. Același subtext semantic îl regăsim și în basmul despre Cârțița și Ciocârlie care „și-au scos în zori de zi plugul lor cu șase boi”, fiecare bou simbolizând o zi lucrătoare din săptămână. „La roată era **Sâmbotean** și **Vinerean**, mijlocași **Mirecan** și cu **Joian**, și înaintași **Lunel** și **Mărțian**”²⁴. Remarcăm atât modul cum sunt înjuțați boii: în frunte Lunel și Mărțian, la coadă Vinerean și Sâmbotean, cât și obiceiul moldovenilor de a ara cu șase boi²⁵ „nivele”, după cum erau numite sectoarele de pământ din documentele vechi moldo-slave și care nu reprezentau altceva decât o suprafață de pământ care poate fi arată de boi într-o singură zi²⁶.

²¹ Gheorghe Șerba, *Calendarul agricol tradițional al satului Supuru de Sus (jud. Satu Mare)*, în „Biharea – culegere de studii și materiale de etnografie și artă”, Oradea, 1981, p. 57.

²² Varvara Buzilă, *Pâinea – aliment și simbol. Experiența sacralului*, Chișinău, 2000, p. 235.

²³ N. M. Listova, *Piscea v obreadah i obâceiah*, în *Kalendarnie obîciai i obreadi v stranah zarubejnoi Evropi*, Moscova, 1983, p. 163-164.

²⁴ M. Vulpescu, *Cârțița și Ciocârlia*, în „Bărăganul – revistă pentru săteni, București, 1937, nr. 2, p. 11.

²⁵ Alexei Vicin, *Flori de câmp*, București, 1976, piesa nr. 1018, p. 219, „Românul cu șase boi , tot cu necaz și nevoi” culeasă în s. Basna-Transilvania.

²⁶ Demir Dragnev, *Seliskoe hozeastvo feodalnoi Moldavii*, Chișinău, 1975, p. 207-208; Andrei Galben, *Din obiceiul pământului al Moldovei feudale (sec. XVIII – prima jumătate a sec. XIX)*, Chișinău, 1986, p. 18.

Au aceleași rosturi aratul și semănatul în decursul „*unei singure zile mitice*” prin rostirea unor incantații cu aceeași structură semantică: „Să răsară la răsărit, (...) să crească la amiază și să se strângă la asfințit”²⁷; „Și începem să arăm (...) // Dimineața pe răcoare// Că mai bine el răsare// Pân-la toacă să se coacă // Până mâini colaci să facă”²⁸. Împăratul din poveste promite să dea fata sa în căsătorie doar aceluia care îi va ara „o arie de aramă și i-a semăna și pân-ce va asfinți soarele va aduce colaci calzi pe masă”, deci *totul într-o singură zi*²⁹, aspirantul demonstrând astfel adevărate potenze de demiurg, ipostază careia aparține împăratul pe pământ, respectiv virtualul ginere candidat la tronul împărăției³⁰. La fel, Împăratul Verde dintr-un basm bucovinean („Finul lui Dumnezeu” publicat de Sbierea), își căsătorește fata cu cel ce va fi în stare *să-i are lunca într-o [singură] zi*. Un alt împărat dintr-o variantă bănățeană a poveștii „Vasile Năzdrăvanul” îi caută fiicei un soț care va putea ara într-o zi două pogoane³¹. Într-o poveste sârbă, eroul se căsătorește cu fata de împărat doar după ce vița de vie sădită de el seara avea struguri dimineața³². Cu struguri de poamă dintr-o vie fermecată – ce trebuie „să crească și să rodească *într-o noapte*”, ca „până-n zori să fie strugurii copti” – își întremează eroul epic puterile, încât să-l poată birui pe zmeu. Cine mănâncă astfel de poame, poate răsturna „pământul cu iarba în jos”³³. Doar astfel poate căpăta puteri de demiurg. Craiului din Țara Românească care o pețește pe soră-sa, Solomeia, i se cere să ridice un pod pe aramă și să mai facă „9 buți de vin *dintr-un [singur] strugurel*”, gest demiurgic, imposibil de realizat de un simplu muritor. Astfel ea evitând incestul. La fel i se cere lui Piciul ciobănașul ca până a doua zi să sădească o vie, să facă struguri, să-i calce și să strângă vinul în bud³⁴.

²⁷ S. Petrunea – jud. Bălți, inf. Gheorghe Ioianu, 60 ani, cul. Bejenaru Vladimir, 1930. **A.F.A.R.**, caiet nr. 475, p. 7.

²⁸ S. Șinăuții de Jos – reg. Cemăuți, inf. Lăcustă Ion a lui Iachim, porecla Curvari, 72 de ani, cul. I. Botnaru, 1970, Arhiva Folclorică a Muzeului de Literatură „M. Kogălniceanu”, p. 4023.

²⁹ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, vol. I, p. 146.

³⁰ Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 555-556.

³¹ *Ibidem*, p. 552.

³² Grigore Botezatu, *Cântecul vinului (I)*, în „Flux”, Chișinău, 24 septembrie 1999, p. 10.

³³ I. Mușlea, Ov. Bârlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu*, București, 1970, p. 550 (Orlat, Comitatul Sibiului).

³⁴ *Ibidem*; Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 30; a se vedea și porunca diavolului din povestea populară „Andrieș și Harapul” dată slugii sale: „Măine dimineață, cum-necum, să fie aici un butuc de viță de vie, cu un ciorchine de strugure – altfel, să știi că bucățele te fac” în *Antologie de proză aromână*, p. 174-175.

La începutul secolului al XX-lea, precum își mai aduceau aminte bătrânii, mortul era îngropat în aceeași zi în care a decedat (Basarabia)³⁵, (Maramureșul istoric)³⁶ sau la împlinirea unei săptămâni, alt interval de **timp integru** cu început și sfârșit (regiunea Munților Apuseni)³⁷. Pentru ca mortul să nu se prefacă în strigoi, groapă pentru el se sapă în ziua înmormântării³⁸ ori, dacă acest lucru este imposibil de executat din cauza durtății solului, groapa este săpată și lăsată neterminată în primele două zile pentru a fi finisată în mod simbolic a treia zi când se îngroapă mortul³⁹, procedură standard în spațiul de astăzi al Basarabiei, când conform prescripțiilor ortodoxe, mortul este îngropat a treia zi.

Femeia care e în stare în decursul zilei de Ciurică (15 iulie) să facă un „făst, să-l usuce, să facă în el o pâine, *toate într-o singură zi* (...), are drept asupra bărbatului a-l bate” (s. Petroaia – Dâmbovița)⁴⁰. Remarcăm în legătură cu această credință că Ciurică este sărbătoarea opusă ca timp astral celei de Bobotează (Sf. Ion), deci reprezintă un timp, un sfârșit de ruptură temporală liminală. Făcând țestul într-o singură zi și asigurându-i în acest fel integritatea, femeia capătă puteri și drepturi superioare bărbatului.

Spațiile culturalizate ale moșiei satului pot fi afectate prin acțiuni malefice capitale, precum sunt omuciderea sau sinuciderea⁴¹. Reincluderea locului profanat în spațiul culturalizat al satului poate fi realizată doar prin abandonarea oricărei activități în cadrul lui pe o perioadă cât durează circuitul unei lumi – *anul astronomic*. Astfel, când „niște străini au ucis într-un munte al Borșei, borșenii au *lăsat muntele pustiu un an de zile*: să-l bată ploile, vântul să-l curățe și să-l spele”⁴². A se compara: ca să poți construi a casă de locuit pe locul unde a fost tăiat un copac, fără pericolul ca cineva din căseni să moară, ca o răzbunare a spiritului copacului tăiat, e nevoie ca, după ce s-a scos buturuga (rădăcina), *timp de un an* să semeni

³⁵ Informație de teren (E. Bâzgu).

³⁶ Informație de teren din Maramureșul de peste Tisa (actualul raion Tiacev – Ucraina subcarpatică) (E. Bâzgu – august 1986).

³⁷ Pavel Dan, *Drumul spre casă*, în vol. *Scrieri alese*, București, 1956, p. 91; Dumitru Pop, *Preocupări și reflexe folclorico-etnografice în opera lui Pavel Dan*, în Dumitru Pop, *Studii de istorie a folcloricității românești*, Baia Mare, 1997, p. 309.

³⁸ Com. Larga – jud. Edineț, Arhiva Muzeului Satului – Chișinău, ms. 35, p. 128 și 132; cul. Varvara Buzilă; căci dacă groapa isprăvită până la capăt rămânea goală în timpul nopții „mai moare cineva”; Ion H. Ciubotaru, *Marea trecere*, Iași, 1999, p. 107.

³⁹ Obicei general răspândit actualmente în Basarabia; informație de teren (E. Bâzgu).

⁴⁰ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 387.

⁴¹ Vasile Latiș, *Segmente*, în Ion Bogdan ș.a., *Calendarul Maramureșului...*, p. 109.

⁴² *Ibidem*.

grâu, astfel locul se curăță⁴³. Tăierea sau căderea în vis a unui copac este răstălmăcită de păstrătorii de folclor ca prevestirea morții unei rude apropiate⁴⁴. Astfel, în mentalitatea populară, tăierea unui copac echivalează cu un omor în stare să periclitizeze normalitatea în aceeași măsură ca și omuciderea. Pentru restabilirea normalității, este nevoie de o măsură mult mai mare de timp echivalentă cu circuitul solar, **circuitul lumii – un an întreg**. Numai recrearea lumii în cadrul riturilor de la încręgătura anilor este în stare să purifice și spațiile impure, aducându-le la starea lor inițială, prin recrearea mitică.

Bădița Vasile se duce să vadă dacă grăul este copt tot la intervale întregi de timp: „la lună, la săptămână”⁴⁵. În Basarabia, etica populară cerea să începi construcția casei în prima zi a săptămânii – luna, pentru asigurarea succesului lucrărilor și în credința că îți va merge în noua gospodărie „mai bine **peste lună, săptămână, an**”⁴⁶, adică în intervale de timp astronomic exacte (cu început și sfârșit), perfect comensurabile cu *ziua/noaptea* și mersul aștrilor solari (*răsărit/asfințit*).

Aveau aceeași valoare semantică a întregului, bunului augur și obiectele create dintr-o singură **acțiune neîntreruptă**. „*Într-o suflare*”, **adică dintr-o singură mișcare** neîntreruptă a roții olarului, la comanda soției frustrate, atunci când apăreau neînțelegeri în cuplul familial, se făcea ulcica de „statu casei”, de „întorsul urmei”, ceea ce însemna readucerea bărbatului în casă⁴⁷.

Pentru asigurarea succesului și dănuirea lui, executarea anumitor lucruri era dublată sau triplată în câteva planuri semantice. Pentru a căpăta o forță ieșită din comun, necesară aplanării conflictului ritual, obiectul era executat **într-un singur interval de timp – zi/noapte, săptămână, lună, an – printr-o singură mișcare a mâinii sau a animalului de tracțiune, dintr-o**

⁴³ Eugen Bâzgu, *Obiceiuri și datini ce țin de construcția și funcționarea casei la moldoveni*, în „Buletinul științific”, Chișinău, 1990, p. 79; s. Frătăuții Vechi – jud. Suceava, cul. Eugen Bâzgu, sau „Nu se poate de construit casă nouă pe locul unde a fost copac”, s. Corbu – jud. Soroca, cul. Dorin Sârbu.

⁴⁴ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 32.

⁴⁵ Iurii Popovici, *Moldavskie novogodnie prazdniki*, Chișinău, 1974, p. 38; Interesant în acest sens este obiceiul triburilor aborigene ce locuiesc pe insula Fidji ca în cazul unei recolte de cereale compromise de secetă, reînsămânțarea să se facă doar după ce se sărbătorește cu tot fastul necesar Anul Nou, astfel reîncepând în plan semantic un nou an agricol.

⁴⁶ Eugen Bâzgu, *op. cit.*, p. 81, (com. Visoca – jud. Soroca), Marienfeld – jud. Lăpușna, Pererâta – jud. Edineț, Ustia – jud. Orhei; Valea Perjâi – jud. Cahul, Arhiva Muzeului Satului – Chișinău, ms. 34, p. 161, cul. Varvara Buzilă și Eugen Bâzgu, 1987.

⁴⁷ Barbu Ștefănescu, Florica Găină, *Piese etnografice din zona Beiuș-Vascău*, Oradea, 1979, p. 24; Barbu Ștefănescu, *Credințe privind „statu casei” în Bihor*, în „Ethnos”, nr. 1, București, 1992, p. 88.

suflare, dar și dintr-un singur material (lemn, cânepă, in, fier, bucată de fier, pâine etc.), cu actanți sau părți de material egale, operând cu cifrele magice (1, 3, 7, 9, 12) și având un comportament ritual de dinaintea creării lumii: *nuditate, obscenitate, recitarea textelor sacre*, care vizează refacerea lumii, sau a unor părți ale ei (povestea jemei, pâinii, arcului, cânepii etc.), imitații ritualice ale gesturilor primordiale ale zeilor primordiali. Astfel, **într-o singură ședință neîntreruptă, într-o zi și o noapte sau o noapte** trebuiau executate de către 7 sau 9 femei cu numele Maria – același nume ca și cel al Maicii Domnului – sau de **întreaga ceață feminină** toate operațiile necesare facerii unei singure cămeși, numită „cămașa ciumei”⁴⁸, „chimeșa

⁴⁸ Ion Chelcea, *Izgonirea vrăjitoarească a ciumei în satele din Ardeal*, în: „Natura”, 1937, nr. 7, p. 297-303; Val Cordun, *Tipuri și funcțiuni ale „chimeșii ciumei”*, în *Din istoria luptei antiepidemice în România*, București, 1971, p. 63; Gheorghe Pavelescu, *Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni*, București 1945, p. 63; Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, București, 1947, p. 137-138; Jozsef Lorincz, *Atestări de obiceiuri și credințe*, în *Monografia județului Solnoc-Dăbâca* (apărută la 1901 în limba maghiară), în „Sammys”, Dej, 1979, vol. II, p. 183; Antoaneta Olteanu, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, Editura Paideia, București, 1998, p. 120-121, 193 și 227; Gheorghe Gh. Pop, *Folclor muzical din zona Maramureșului*, Baia Mare, 1982, p. 51, (în această zonă, s. Breb, fiind depistat de Gheorghe Gh. Pop un cântec de alungare a ciumei care e posibil parte din ritualul îmbrăcării „cămeșei ciumei” pe parul substituit (p. 150-181: bocet de ciumă din 1817); Adrian Fochi, *Datini și eresuri de la sfârșitul secolului al XIX-lea (Răspunsuri la chestionarele lui N. Densușianu)*, Editura Minerva, București, 1976, p. 83-84; Gheorghe Pavelescu, *Cercetări etnobotanice din zona Sebeșului*, în *A.F.*, vol. V-VII, 1987, p. 152-153; a se vedea, de asemenea, ultimele atestări ale cercetătorilor maramureșeni Pamfil și Maria Bîlțiu din mai multe sate din această regiune publicate de ei în 1999 (*Izvorul fermecat, basme, povești, legende, povestiri și mito-credințe din jud. Maramureș*, Baia Mare). „Și atunci au făcut cămeșa ciumei aici la uncheșul meu, s-au adunat șapte babe **într-o noapte** și atunci au tors-o, au țesut-o și au cusut-o. Într-o noapte au gat-o și au dus-o pe oriunde în Pădurea Libotinului” (p. 327, s. Cupșeni). „Se strâneau nouă femei într-o casă, într-o marți seara. Și **în seara aceea**, acolo unde se strâneau ele, torceau, șeseau și coseau o cămeșă, era a ciumei” (p. 331, s. Oarța de Sus). „Haideti să facem cămașa ciumei, și se adunau **într-o seară** și torceau, țeseau, coseau și făceau cămeșa. O duceau între hotare” (p. 333, s. Bogdan Vodă). „Atunci s-au apucat **într-o singură noapte** nouă femei și i-au făcut cămeșa ciumei. Într-o singură noapte au tors, au țesut bine, i-au cusut-o...” (p. 331, s. Sârbi). „Bunica ne spune că a trebuit să-i facă **într-o seară** cămașă [ciumei – n.n.], cu melițat, cu țesut, cu tors cu tot Dumnezeu. Camașa au trebuit s-o facă șapte femei într-o marți seara” (p. 331-332, s. Berbești). „Făceau cămeșă cu guler. **Într-o seară** o țeseau, o coseau din tortul tors în acea seară” (p. 334, s. Rozavlea). „Cămașa [ciumei - n.n.] o fac **într-o seară** nouă babe. Atunci o melița, perie și torc fuiorul, o țes, apoi o cos” (p. 335, s. Sărășău). „Șapte fete **într-o seară** au tors, au țesut și au făcut o cămeșă [pentru ciumă – n.n.] așa ca de jucărie” (p. 331, s. Călinești). În Țara Lăpușului, s. Rogoz, cămașa ciumei trebuia confecționată într-un ceas de vreme „nu mai mult nici un preț. **Într-un ceas** trebe s-o toarcă, s-o țese, s-o coase” (p. 332). În același context semantic se înscrisă și atestarea noastră din 1995 din s. Bucium-Sălaj, unde cămașa ciumii era făcută într-o zi de marți de 7-9 femei până la 12 noaptea, iar bărbații o duc între 7 hotare (Arhiva personală, caiet nr. 34, p. 135).

de izbândă”⁴⁹. Operațiile includ întregul proces (scărmănatul, răsucitul, depănatul ș.a.), de facere a cămășii, pentru a proteja satul de epidemia ciumei. În același scop, după cum relatează la 1646 Bandinus, satul era înconjurat într-o singură noapte de două grupuri de tineri de sexe opuse, pornite simultan din același loc în sensuri diametral opuse: 10 fete goale cu ramuri aprinse în mână și, respectiv, 10 flăcăi goi înarmați cu lănci ce urmau să se întâlnească în partea cealaltă de sat, încercuind, astfel, satul cu un cerc magic de protecție⁵⁰. Urmăreau aceeași finalitate cei 10 flăcăi și fete înjugați la **un singur plug** și tragerea de către ei a unei brazde în jurul satului **într-o singură noapte** dintr-o singură lucrare, lucru greu de realizat, dacă ținem cont de întinderea moșiilor, relieful accidentat și primitivismul plugului de lemn preponderent atunci⁵¹. Obiceiul tragerii brazdei **într-o singură noapte** este atestat și la alte popoare, la ugro-fini, slavi (sârbi, ruși, polonezi)⁵².

⁴⁹ Tudor Panfile, *op. cit.*, p. 246; Monica Brătulescu, *Ceata feminină – încercare de reconstituire a unei instituții tradiționale românești*, R.E.F., tom. 23, nr. I, 1978, p. 41.

⁵⁰ V. A. Urechia, *Codex Bandinus. Memoriu asupra scrierii lui Bandinus de la 1646*, în „Analele Academiei Române. Memorii, secția istorică”, seria 2, tom. XVI, 1893-1897, p. 56 și urm.; obiceiul este cunoscut și larg răspândit și la slavi – vezi Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis – Han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 207-208.

⁵¹ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 83-84.

⁵² Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 206-208; în rândurile de mai jos consemnăm, pentru ruși, în rezumate făcute de noi, atestările de la sfârșitul secolului al XIX-lea publicate la 1903 de etnograful rus S.V. Maksimov în lucrarea *Necistaia, nevedomaia i krestnaia sila*, republicată în facsimil în 1994 în Sankt Petersburg la Editura TOO „Poliset”. Interesant este că cele mai complete descrieri provin din reg. Orlov, unde până azi există or. Bolehov, oraș care, după opinia savanților ruși, a perpetuat numele volohilor („bolohoveane” în pronunție locală) ce au trăit pe aceste locuri prin secolele XI-XIII. Astfel, chiar din satele din jurul or. Bolehov, reg. Orlov, provine cea mai completă și mai interesantă descriere din punct de vedere a semanticii ritualului. Într-o noapte de dinainte stabilită, fără ca să știe cineva din sat, mai ales dintre bărbați, 9 fete mari și trei vădane curate, ce se strâng la marginea satului. Acolo, fetele se dezbracă până la lenjerie și își despletesc gățele, una din vădane se înhamă la un plug de lemn (soha), alta conduce plugul, astfel începând ritualul propriu-zis de arare în jurul satului cu acest plug rudimentar. Cea de-a treia vădană, împreună cu cele 9 fete, le însoțesc din urmă și fac prin intermediul lovirii tigăilor sau a altor obiecte de metal cu un băț o gălăgie infernală strigând și vociferând diferite înjurături, dar și spunând un descântec magic, care, în traducere liberă avea următorul text: „Moarte, moarte, eși de aici, pleacă din satul nostru, din curțile noastre. Noi mergem 9 fete mari și 9 vădani. Cu focul te vom arde, cu cocerga te vom trage, cu mătura te vom mătura, ca tu moarte să nu poți merge, oamenii să nu-i mai chinui. Sperie-te, unde s-a mai văzut ca fetele să coase (cu coasa de cosit iarba – n.n.), iar vadanele să are”. Oricine era întâlnit în cale, animal sălbatic, pisică, câine sau bărbat este considerat ca o întrupare a morții (molime) și tratat cu o bătaie crâncenă până la moarte de către actante (p. 217-218). La fel, tot în acest uezd Bolehov, în alte sate, alungarea morții se face într-o noapte fixată de dinainte după Sf. Petru (p. 220). În s. Poleanski din gub. Tveri pentru a opri epidemia de tif ce apăruse în satele vecine din gubernie, pe data de 1 iulie 1897 un grup de 18 țărance din acest sat au

Interesant în acest context, apare și obiceiul păstrat în nordul Bucovinei până la finele anilor '70 ai secolului al XX-lea ca președintele colhozului (gospodărie agricolă colectivă de tip sovietic) gol-goluț, cum l-a născut maică-sa, călare pe un armăsar negru-negru fără vreo altă pată, să înconjoare dintr-o *[singură] răsuflare (alergare – n.n.)* de cal hotarul moșiei satului, în scopul stopării grindinei, până a reuși ploaia să-l treacă (s. Pătrăuții de Sus – reg. Cernăuți)⁵³. Tinerii din Maramureș puneau în porțile fetelor și flăcăilor tomnatici păpuși de paie „moși, babe” cu organe genitale proeminente, *executate în aceeași noapte* ca și compunerea textelor erotice, obscene însoțitoare⁵⁴.

Frigarea, o piesă antropomorfă de fier folosită în practicile de ursit de fetele bătrâne în scopul înlăturării fizice a concurențelor, trebuia să fie executată *dintr-o singură bucată de fier*⁵⁵ sau 9 bucăți de fier găsite (care, în concepția populară, sunt tot un întreg)⁵⁶ și făcută de un flăcău⁵⁷, cel de-al doilea frate geamăn⁵⁸ sau cel de-al nouălea fecior al unei femei⁵⁹, toți dezbrăcați până la piele și cu mâinile la spate, *dintr-o singură lucrare fără intrerupere într-o singură noapte*.

Cunoscutele troițe românești *dintr-un singur trunchi* de copac de brad sau de stejar, erau făcute de meșteri dezbrăcați până la piele *într-o*

practicat un rit asemănător. Astfel, din dosarul de chemare în judecată, aflăm că una din femei care mergea în frunte purta o icoană, cea de-a doua o urma călărind peste o mătură, o a treia actantă călărea o cocergă și avea un craniu de un animal oarecare în mână. După ele mergeau alte două femei înhămate la un plug de lemn pe care îl conducea o a șasea femeie, după care urmau celelalte, funcția unică a acestora fiind aceea de a face cât mai mare gălăgie și să înjure cât mai tare și obscen (p. 220-221). În regiunea Kaluj, acest rit se practica în fiecare an, într-o noapte oarecare, neprecizată însă în lucrare, ca o metodă de profilaxie, indiferent de prezența molimei în regiune sau nu, de un grup numeros de fete, dar, spre deosebire de precedentele, secondate de flăcăi, din care unul mai răsărit conducea plugul de lemn, la care trăgeau mai multe perechi de fete (p. 219). În reg. Orlov s-a înregistrat obiceiul ca acest plug să fie tras de o femeie însărcinată. Oricum, indiferent de numărul de actanți, pricina din care cauză aceste procedee magice se practicau toate se făceau *într-o singură noapte cu un singur plug*, și în cazul când se precizează numărul actanților este prezentă cifra 9, 9 fete tinere cu trei vădane, sau 18 țărance adică de două ori câte nouă etc.

⁵³ Informație de teren 1986 (cul. Eugen Bâzgu).

⁵⁴ Jozsef Lorincz, *op. cit.*, p. 181, (s. Boiu Mare, Ciceu Poieni, Ciubanca, Negrilești, Solnița – jud. Săluc-Dăbâca).

⁵⁵ Com. Slobozia Ibănești – jud. Cetatea Albă, cul. I.A. Gubici, 1933, **A.F.A.R.**, caiet nr. 431, p. 20.

⁵⁶ Deoarece în nouă luni se întrupează și se naște copilul după zămislire.

⁵⁷ Com. Rudi, Samoleuca, informație de teren Eugen Bâzgu, august 2000.

⁵⁸ Com. Slobozia Ibănești – jud. Cetatea Albă, cul. I.A. Gubici, 1933, **A.F.A.R.**, caiet nr. 431, p. 20.

⁵⁹ *Ibidem*.

singură noapte, de la 12 noaptea până la ora 3, când era întuneric absolut, recitând texte sacre⁶⁰. La fel se făcea „coloana cerului” ziua. Ca și în cazul *cămășii ciumii*, pe lângă faptul că se executa *dintr-un singur trunchi*, operațiile de realizare constituiau un întreg, dublat sau triplat, începând cu alegerea arborelui, doborârea lui, curățirea de crengi, cioplirea propriu-zisă a troiței, coloanei cerului, ducerea și îngroparea, implantarea la locul stabilit, la o răscruce de drum, hotar, sau distrugerea ei rituală – toate aceste activități fiind încadrate **într-un interval exact de timp**, lucru imposibil de executat la un înalt nivel artistic într-un interval atât de scurt, cum este o zi sau cu atât mai mult o noapte scurtă de vară. De aceea, cum notează în jurnalul său de la 1779 călătorul italian Domenico Sestini, aceste troițe „nu sunt decât trunchiuri întregi de copaci rău cioplite cu barda”⁶¹. Ca și în cazul „cămeșii ciumei”, nu contează artisticul, ci integritatea magică a execuției: *dintr-un singur trunchi, într-o singură unitate temporală, de un număr magic anumit* de actanți, cu respectarea integră a procesului magico-tehnologic, de la alegerea speciei apotropaice până la implantarea sa într-o stare de liminalitate propice aculturalizării care trimite la cea de dinaintea creării sau din timpul creării lumii: nuditate absolută, fără a avea pe sine ceva din haine, adică din pânză urzită, care ar anihila prin însuși faptul prezenței sale ca element aculturalizat efortul lor. În același context semantic se încadrează și executarea priaposurilor antropomorfizate, făcute *dintr-un singur trunchi* de stejar, ce se înălțau de-a lungul frontierei cu Transilvania, pentru a împiedica ciurma să pătrundă în Moldova la 1646⁶².

⁶⁰ Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului*, Editura Academiei Române, București, 1972, p. 172-173.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 56; Paul de Alep, care a vizitat această mănăstire pe la mijlocul secolului al XVII-lea, este primul care înregistrează fără echivoc legenda acestei biserici **Dintr-un singur arbore**. „Motivul acestei denumiri este că în vremurile vechi locuia aproape de aici un pustnic care, deșteptându-se din somn, a găsit o icoană a Maicii Domnului atârând de un copac și [aceasta] i-a spus: „Dorința mea este ca tu **să-mi clădești aici o biserică din acest copac**” (subl. n.). Așadar, pustnicul s-a sculat și a tăiat copacul și a început să clădească din el o biserică frumoasă pe care a acoperit-o și a ridicat-o **din lemnul acestui singur copac** (subl. n). Din această cauză ei au numit-o mănăstirea **Dintr-un Lemn**, iar în limba greacă „Movooulos”. (Paul de Alep în *Călători străini despre Țările Române*, București, 1976, vol. VI, p. 188-189); o legendă asemănătoare celei relatate de Paul de Alep despre edificarea m-rei dintr-un lemn a fost înregistrată la 1746 de mitropolitul Neofit (a se vedea nota 163 a mai sus amintitei lucrări, p. 189, cu specificarea că ms se păstrează la Institutul de Istorie „N. Iorga”).

Motivul confecționării unor construcții arhitecturale **dintr-un singur trunchi, lemn, bucată de lemn** este destul de răspândit la români. Cel mai mediat și cunoscut caz este *Mănăstirea Dintr-un Lemn* (cu sensul *dintr-un trunchi de copac* – n.n.). Face referință la ea și savantul francez Rohault de Fleurg, bazându-se pe o scrisoare a lui Al. Odobescu⁶³.

Aceeași denumire, *Dintr-un Lemn*, o purta mănăstirea și la finele secolului al XVII-lea. Dintr-o inscripție marginală de danie făcută de către Constantin Brâncoveanu pe o *Evanghelie românească* tipărită la București în 1682, sub Șerban Vodă Cantacuzino, aflăm că ea este dăruită de domnitor sfintei *Mănăstiri Dintr-un Lemn* în 1684⁶⁴. Din notele marginale originale ale domnitorului aflăm că la 7201 (1693) sept. 10, duminică el a mers la mănăstirea *De un Lemn*⁶⁵. Aproape exact peste 2 ani, duminică a „sosit la mănăstirea „De un lemn”⁶⁶. Aceeași denumire, *De un lemn* apare și la „1695, iulie 1”⁶⁷. Aceste însemnări arată că numele mănăstirii devia la sfârșitul veacului al XVII-lea între *Dintr-un lemn* (1684) și *De un lemn* (1693-1695), două sintagme populare sinonime, **adică făcută dintr-un singur arbore**.

Și Gheorghe Asachi, în Calendarul său „pentru români pe anul 1841”, amintește în treacăt că la m-rea Hangu „se pomenește de schitul sihastrului Silivestru, a cărei bisericuță „*Din un singur frasin durată*” se află încă la o depărtare de 150 stângeni pe calea Hangului, între două dealuri”⁶⁸. Denumirea unei alte biserici pustnicești de la Sihla, ridicată la 1763, este „*Dintr-un brad*”⁶⁹. Impunătoare ca mărime și proporții, ea a fost construită de Ioniță aga Pașcanu în locul alteia mai vechi, preluându-i cu această ocazie și denumirea celei demolate, într-adevăr construită din trunchiul **unui singur brad**⁷⁰.

⁶³ Rohault de Fleurg, *Le Sainte Vierge. Etudes archeologiques et iconographiques*, tom. II, Paris, 1878, p. 566 [Apud Alexandru Odobescu, *Opere*, București, 1967, vol. I, p. 344, nota 110 (nota alcătuitorului)].

⁶⁴ Alexandru Odobescu, *Foletul Novel și calendarele lui Constantin Vodă Brâncoveanul*, în Al. Odobescu, *op. cit.*, vol. II, p. 95.

⁶⁵ F. 2 a calendarului; vezi Al. Odobescu, *op. cit.*, p. 96.

⁶⁶ F. 5 a calendarului; *ibidem*, p. 96-97.

⁶⁷ F. 16, *ibidem*, p. 99 și f. 10, p. 98.

⁶⁸ Gheorghe Asachi, *Calendarul pentru români pe anul 1871*, după p. 22 și urm.; N. Iorga, *Monumente istorice în vechea noastră literatură*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, anul XXVI, fasc. 77, iulie-sept. 1933, p. 106.

⁶⁹ Ieromonah Ioanichie Bălan, *Vetre de sihastrie românească*, București, 1982, p. 176.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 102 și imaginea foto de la p. 176.

Arhetipul construcției *dintr-un singur lemn, dintr-un singur material, o singură bucată*, îl regăsim și în practica cioplirii mănăstirilor și schiturilor rupestre *într-o singură piatră, stâncă, bucată de stâncă sau într-un munte*. Vom da ca exemple Chilia Sf. Daniil de la Putna⁷¹, Schitul „Piatra găurită” (secolele IV-XI)⁷², „Piatra peșterii”⁷³, „Gaura tătarilor”⁷⁴ din Munții Buzăului, Corbii de Piatră⁷⁵, Sihăstria Vărădia, „cu o mică biserică cioplită într-o singură piatră”⁷⁶, Chilia lui Carmaliuc (Valea Adâncă – Transnistria, la fel cioplită într-o singură piatră)⁷⁷, Chilia lui Bechir (Soroca, secolele VI-VIII d. Hr.)⁷⁸, mănăstirile rupestre cioplite într-o singură stâncă – Saharna (înainte de secolul al XV-lea)⁷⁹, Horodiște (secolele IX-XI)⁸⁰, Japca (veacul al XV-lea)⁸¹. Butuceni (secolele XIII-XIV)⁸² – toate din jud. Orhei – sau Socola, Rughi, Cosăuți, Holoșnița (Flămânda) din jud. Soroca⁸³. „*Dintr-o singură piatră de matostat*”, îi poruncește împăratul viitorului său ginere din povestea munteană *Șarpele Uncheșului*, să construiască „o biserică cu turnurile de bălaș și pardoseală de perorele”⁸⁴. În acest context, pot fi încadrate

⁷¹ *Ibidem*, p. 62 și nota 27 de la aceeași pagină.

⁷² *Ibidem*, p. 192; Constanța Tănase, *Mențiuni istoriografice*, în vol. *Vestigiile rupestre din munții Buzăului*, Buzău, 1980, p. 14.

⁷³ Corneliu Ștefan, *Considerații privind vechimea și continuitatea toponimiei*, în vol. *Vestigiile rupestre din munții Buzăului*, p. 33.

⁷⁴ Ieremonah Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 249 și foto nr. 7, aferentă p. 272.

⁷⁵ Emil Lupu, *Vestigii rupestre din zona Carpaților de Curbură ai României*, în „Sud-Est. Artă. Cultură. Civilizație”, nr. 4 (30), Chișinău, 1997, p. 20.

⁷⁶ Ieremonah Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 293.

⁷⁷ A. Novac, *Istimim Carmaliuc*, în „Moldova Socialistă”, 10 martie 1962; Ion Filipschi, *Ecosistemele de stâncă din canioanele Republicii Moldova*, în „Revista Națională Natura”, nr. 5 (74), 1998, p. 6.

⁷⁸ Vlad Ghimpu, *Mănăstirea rupestră de la „Peștera lui Bechir” din Soroca*, în „Tyragetia”, vol. VI-VIII, Chișinău, 1998, p. 43; Idem, *Descoperirea primei biserici din sec. VIII/ IX la Nistru și importanța ei în cadrul istoric al românilor de la est de Carpați*, în *Moldova '99 – sărbătoarea bimileniumului creștin*, p. 31-41.

⁷⁹ Eugen Bâzgu, *Reevaluarea fenomenologiei vizând complexul monastic rupestru Saharna*, în „Arta '98”, p. 67-72.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 71.

⁸¹ A. H. Toramanean, *Ob obșnosti cert nekotorâh pamiatnikov kultovoi arhitecturî Moldavii, Bolgarii i Armenii*, în *Internaționalnie sveazî iskustva MSSR s hudožestvennîmi kulturami bratskih respublik*, Chișinău, 1982, p. 179.

⁸² Eugen Bâzgu, *Reevaluări cronologice ale complexului monastic rupestru Butuceni – Orhei*, în „Arta '97”, Chișinău, 1997, p. 130-139.

⁸³ Eugen Bâzgu, observații de teren.

⁸⁴ *Șarpele uncheșului*, în N. D. Popescu, *Carte de basme. Culegere de basme și legende*, vol. IV, ediția a II-a, București, 1892, nr. 3 [*Apud* Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 173].

perfect semantic și bizarele „*Mănăstire dintr-un [singur] os*” din Tărâmul celălalt, unde eroina din povestea *Dovleacul năzdrăvan* (col. P. Ispirescu) trebuie să ajungă „străbătând o câmpie în flăcări”⁸⁵ și „Mănăstirea Calu-Gastru”, cu neobișnuitul epitet „*într-un [singur] pai razimă și într-un [singur] păr spânzură*”⁸⁶, ambele din punct de vedere etimologic dublate de sensul primar al provenienței cuvântului *MĂNĂSTIRE* din lat. *MONO* – singular⁸⁷, echivalent cu un întreg, ca și a celui de *MONOMAH* – autocrat, singur stăpânitor⁸⁸.

Într-un singur trunchi (material) sunt și scorburile folosite ca sălașuri de locuit. Sihastrul din *Legenda despre întemeierea Sucevei* locuia într-o scorbură de copac⁸⁹. La fel, într-un copac locuia și zmeul din *Povestea vântului*⁹⁰. Obiceiul de a locui în scorburi era destul de răspândit și cunoscut în vechime, de vreme ce cuvântul *COCIOABĂ* – casă mică monocelulară – are echivalență în aromânul *CUCIUBA*, cu înțelesul de buturugă⁹¹.

Tot *dintr-un singur lemn (trunchi de copac)* se construiau odinioară casele monocelulare din Maramureș; pereții acestora, de regulă, erau făcuți pe verticală din două, maximum trei loazbe de stejar. Tenacitatea de a depune eforturi colosale pentru a despica trunchiul copacului în dulapuri de aproape un metru lățime, cu o grosime de doar 10-12 cm, pe când din copaci mai subțiri, de 30-40 cm, dar care ar fi fost mai mulți de unu, se puteau face mult mai lesne aceste loazbe, ne întărește ipoteza noastră. Calculele elementare ale părților ei constructive, ca și mărimile lor reduse, ne arată că avem de-a face cu confecționarea unor case *monocelulare, monocelularul*, prin însăși definiția sa fiind și el un *Întreg*, dintr-un singur trunchi de copac, la fel cum se proceda și la edificarea bisericilor dintr-un lemn.

Aceeași origine, după noi, o au și casele cu un tron, de fapt, cu o singură încăpere monocelulară, atestate de Gheorghe Focșa în Oltenia⁹². Obiceiul de a construi *dintr-un singur lemn (arbore)* este foarte arhaic și

⁸⁵ Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, Cluj-Napoca, 1996, p. 336.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 142.

⁸⁸ *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1984, p. 565.

⁸⁹ Simion Florea Marian, *Legendele istorice din Bucovina*, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 9.

⁹⁰ Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, Cernăuți, 1903, p. 397.

⁹¹ A se compara „Tu cuciuba (*într-o buturugă*) uscată doarmi cațaua turbată” în *Literatura veche, curs de limba română pentru școlile secundare*, București, 1902, p. XXIX.

⁹² Gheorghe Focșa, *Aspecte din arhitectura populară din Gorj*, în *Studii și cercetări*, vol. 1, București, 1981, p. 74 și 80.

general. Îl aflăm încifrat în unele descântece și rugăciuni de sorginte populară. Astfel, în *Povestea lui Dumnezeu* se spune că „a fost un om mare //și a luat un topor mare // (...) // și a tăiat un lemn mare // și a făcut o mănăstire mare // cu nouă uși, cu nouă altare...”⁹³. Deci, dintr-un singur arbore (sintagma „lemn” fiind un regionalism pentru arbore, la plural spunându-se „lemne”), s-a durat (întregit) cu un singur topor edificiul mănăstirii cu nouă altare, cifra 9 precum am mai consemnat, fiind și ea un întreg mitologic. Un text asemănător depistăm și într-un vechi descântec din Valea Almajului: „A plecat un om mari, // La o păduri mari // Să taie un lemn mari // Să fac-o biserică mari // Cu nouă uși // Cu nouă firești (...) // Cu nouă altareli”⁹⁴.

Același motiv al confecționării *de-a întregul*, dar a unui plug primordial, deci făcut de un demiurg *dintr-un singur trunchi de copac*, îl regăsim în descântecele atestate la începutul secolului al XX-lea de C. Rădulescu-Codin în Muscel: „A plecat cutare în pădurea mare // Cu săcurea neagră // Și-a tăiat un copac mare, negru // Și-a făcut un plug mare negru”⁹⁵. Sau: „Azi dă dimineață mă sculai // Și mă dusei într-o pădure mare neagră // Cu o secure mare neagră, // Tăiai un tufan (copac – n.n.) mare negru, // În car îl pusei // Acasă-l adusei // Un plug mare făcui” (ambele din Priboieni)⁹⁶. Eroul mitic Novac trage brazda (Valul lui Traian) folosind ca plug un copac întreg, atunci când merge să-și pedepsească vecinii care îi încălcaseră moșia⁹⁷.

Dintr-un singur trunchi de copac sau *dintr-o singură piatră* se confecționau și alte obiecte chemate să reflecte *Întregul cosmic*. La 1892, Bazil Iorgulescu atestă, după mai bine de un secol de la abandonare, în schitul rupestru Fundatura din Munții Buzăului, „un *mare trunchi de fag*, netezit puțin, având 12 scobituri pe margine, din care mâncau călugării la masa rotundă”⁹⁸. Haiducii din Tincușa, jud. Botoșani, aveau în stânci o masă și scaune „toate *cioplite dintr-o singură piatră*”. În masă erau cioplite și găurile care serveau pentru turnat bucate⁹⁹. În Niorcani – jud. Soroca, încă

⁹³ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, ediția 1998, vol. I, p. 242-243.

⁹⁴ Emil Petrovici, *Folclor din Valea Almajului (Banat)*, A.A.F., București, 1935, vol. III, p. 132, piesa nr. 137 (s. Rudaria).

⁹⁵ C. Rădulescu-Codin, *Literatura populară*, București 1986, vol. I, p. 584 (s. Priboieni – Muscel).

⁹⁶ *Ibidem*, p. 585.

⁹⁷ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 217 (s. Ibănești-Olt).

⁹⁸ Bazil Iorgulescu, *Dicționarul geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892, p. 231; *Vestigii rupestre din munții Buzăului*, p. 27.

⁹⁹ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 548.

mai circulă astăzi legenda potrivit căreia în peștera „Borta Turcului” aflată la înălțime amețitoare, cu acces redus, se află o masă și scaune cioplite *din aceeași piatră a stâncii* din care e cioplită peștera, ele alcătuind un tot întreg indispensabil¹⁰⁰. Mulți bătrâni din Hunedoara și Alba Iulia își mai aminteau la 1978-1979 că în tinerețile lor existau mese cioplite *de-a întregul dintr-un lemn*, în mijlocul cărora se turna fiertura din care mâncau toți membrii familiei¹⁰¹. O masă similară, cioplită *dintr-o singură bucată de lemn*, se păstrează la Muzeul Civilizației Populare din Sibiu¹⁰². *Dintr-o singură farfurie mare* de lut mâncau toți membrii familiei din mai multe sate din Basarabia, obiceiul coexistând până-n anii ‘60, în paralel cu cel al mâncării din farfurii separate¹⁰³. Mai putem adăuga tradiția luntrelor *monoxile* făcute „*dintr-un lemn* (...) acuma nu mai sunt” (adică la 1893 – n.n.), „*făcute dintr-un singur] plop, stejar, salcie* (...) pentru o persoană, două, trei, patru, zece”¹⁰⁴. Câte din ele s-au păstrat în muzeele noastre? Numărate pe degete. Or, despre *luntrile monoxile dintr-un singur trunchi* știm cu certitudine că existau deja pe vremea lui Alexandru cel Mare, care, întreprinzând în anul 335 î. Hr. o incursiune de pedepsire împotriva geților din partea stângă a Istrului, „adună din regiune cât putu mai multe luntre făcute *dintr-un singur trunchi* (subl. n.)”, folosite de „locuitori pentru pescuit în Istru, când merg unii la alții pe fluviu” sau pentru „piraterie”¹⁰⁵.

Fântânile se făceau, la fel, *dintr-un singur trunchi de copac* scobit pe dinăuntru, numit budăi. Toponime de genul Buda, Budăi, Budești, cu sensul „fântână”, „izvor” sunt general răspândite în spațiile moldovenești¹⁰⁶. De asemenea, *dintr-un singur trunchi* erau știubeiele la albine și ciubărul în care se scaldau pe rând toți membrii familiei, începând cu băiatul cel mai mic și terminând cu părinții (Sărata Galbenă – Lăpușna); acest ciubăr *dintr-un trunchi*, fiind „mai bine primit” decât cele făcute de mai multe doage, de aceea se transmitea încă mult timp ca moștenire prețioasă din generație în generație¹⁰⁷. Covata, albia pentru scaldat mortul,

¹⁰⁰ Informație de teren, Eugen Băzgu, august 2000.

¹⁰¹ Ofeția Văduva, *Aspecte socio-culturale caracteristice modului de trai în mediul rural*, R.E.F., tom. 28, nr. 1/1983, p. 81.

¹⁰² Ghid – Muzeul Tehnicii Populare. Sibiu, 1986, p. 73.

¹⁰³ Informație de teren, E. Băzgu.

¹⁰⁴ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 189.

¹⁰⁵ Constantin C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV – începutul secolului XX*, București, 1973, p. 97.

¹⁰⁶ S. Dubăuca – reg. Cernăuți, s. Dubăsari – Basarabia, cât și mulțimea toponimelor de tip Buda, Budăi, Budești etc.

¹⁰⁷ Com. Sărata Galbenă – Lăpușna, inf. Nicolae Galetnic, cul. E. Băzgu, 1996.

fiind una pentru toată comunitatea, era *cioplită dintr-un singur trunchi de stejar*. Masivă, grea, cu o lungime de aproape 3 m, ea putea fi transportată la casa defunctului doar prin efortul a cel puțin 8-10 bărbați voinici, lucru ce se dovedește aparent inutil, ea putând fi cioplită dintr-un material lemnos, mult mai ușor sau asamblată din doage. Preferința locuitorilor din comunele Sadova, Lozova și Voinescu din jud. Ungheni¹⁰⁸ de a-și scâlta morții anume în ea, demonstrează că această ustensilă monoxilă, cioplită *dintr-un singur trunchi de stejar*, avea rosturi magice: anume de a fi un lucru făcut din ceva *întreg* și dintr-un material lemnos apotropaic, precum este stejarul, ambele având calități capabile să împiedice transformarea defunctului în strigoii și să anihileze reîntruparea unui eventual strigoii.

Aici amintim și practica baterii țărășilor de stejar în trupul presupușilor strigoii¹⁰⁹. În acest context, merită o mare atenție semnalizările de găsim a unor vechi morminte, unde defuncții erau îngropați *într-un trunchi de copac* (stejar) (Pererâta – jud. Edineț)¹¹⁰, prin tăierea, despicarea lui pe lungime în două și cioplirea secriului în interiorului acestor două părți componente. Reminiscente ale acestui vechi obicei regăsim în bocete: „Poruncit-ai la maistari // Să se ducă în pădure, // **Și să taie-on brad în două** // Si-ți fac-o căsuță noau”¹¹¹. Sau „Ai tăiet un brad în două, // Și ți-ai făcut casă nouă”¹¹². „Poruncit-ai la maistari, să se ducă în păduri // **Și să taie un brad în două**, // Sâ-ți fac-o căsuță noau” (Fundul Moldovei – Suceava)¹¹³, facerea sicriilor din stejar¹¹⁴ sau îngroparea rituală (până la începutul secolului al XX-lea în Bucovina), ca cenotaf tinerilor morți „în locurile neumblate”, deci în

¹⁰⁸ Informație de teren, E. Bâzgu, 1984-1988.

¹⁰⁹ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 150-151; Elena Sevastos, *Strigoii*, [Apud Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 590].

¹¹⁰ Com. Pererâta – jud. Edineț, Arhiva personală, ms. nr. 35, cul. Eugen Bâzgu, 1997; S.K. Bhattacaria, *K voprosu o kulite derevev v ludii*, în „Sovetskaja Etnografia”, Moscova, nr. 5/1980, p. 130-131. Obiceiul de a îngropa defuncții în scorburi de copac este atestat la tribul khasia din partea de est a Bengalului, la fel în tribul Naga; vezi S.K. Bhattacaria, *op. cit.*

¹¹¹ Constantin Brăiloiu, *Despre bocetul din Drăguș*, în „Opere”, vol. V, p. 181.

¹¹² Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 241, s. Leucușești-Suceava.

¹¹³ *Ibidem*, p. 285; vezi un bocet asemănător din zona Moldovei: „La stoleru ai poruncit / Să despice-un brad în două / Și să-ți facă alta nouă”, în Simion Florea Marian, *Înmormântarea la români, studiu etnografic*, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1995, p. 185 și 334.

¹¹⁴ Obicei general răspândit în Basarabia în perioada interbelică, la fel și credința înregistrată tot aici, potrivit căreia cine își face secriu de stejar la 60 de ani va trăi mult (a se vedea Eugen Bâzgu, *Arhetipul început-sfârșit și conotațiile sale semantice în gândirea populară*, în „Musaios”, vol. VI, Buzău, 2001.

afara hotarelor spațiului cultural al satului unde s-au născut, a **unui brad** de mărimea și „făloșenia celui mort”¹¹⁵. Conform unui text din Drăguș, bradul este apostrofat: „Bradule cu foi mărunte, // Să hi putrăzātu-n munte, // Să nu g’ii la noi în curte, // Să te taie-n hierăstrău // Să te facă copârșeu”¹¹⁶. Sau „Ardi-te-ar focu brad, // Cî digrabî te-ai uscat, // I-ai făcut mămucă pat” (jud. Neamț)¹¹⁷. La formă singulară, în bocetul din Drăguș bradul este apostrofat astfel: „Bradule cu foi mărunte, // Să h’i putezātu-n munte, // Să nu g’ii la noi în curte // Să te taie-n h’ierestrău // Să te facă copârșeu”¹¹⁸. Sau, în satele din jud. Suceava „Poruncit-ai la la maistări, // Să se ducă în păduri // Și să taie-on brad în doauî, // Sî-ț fac-o casuți noauî, // Casî din patru scândurele, // Sî locuești în ele”¹¹⁹. Dincolo de plasticitatea expresiei populare, se poate releva ideea confecționării sicriului din **scândurile unuia și aceluiași copac, deci tot dintr-un singur arbore**, prin tăierea lui la gater în mai multe scânduri, ceea ce, în esență, este același lucru. De altfel, precum demonstrează descoperirile arheologice, obiceiul îngropării într-un trunchi, este mai vechi de două milenii, de vreme ce este atestat încă în sec. I î.Hr.¹²⁰. Interesant în acest context, este faptul că bradul folosit pentru sicriu, spre deosebire de cel mortuar, verde prin excelență, trebuie să fie un copac uscat, deci **un neîntreg fără suflet ca și trupul mortului**. „Bradule, molidule, // H’i-te-ai h’i uscatu-n munte, // Să nu vii la noi în curte, // Sî ne iei omu de frunte”¹²¹, deci, spre deosebire de bradul mortuar, care se duce înaintea sicriului și se pune pe mormânt, bradul pentru confecționarea sicriului trebuie să fie uscat (putred), ca și defunctul fără viață.

Același sens apotropaic, poate fi regăsit și în practica cioplirii albiilor (coveților) pentru prunci, făcute întotdeauna dintr-un singur

¹¹⁵ I. D. Ștefănescu, *Cu privire la stema Țării Românești*, în „Studii și cercetări de numismatică”, vol. I, București, 1957, p. 378; Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 69.

¹¹⁶ Constantin Brăiloiu, *op. cit.*, p. 178; altă versiune la p. 179.

¹¹⁷ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 283.

¹¹⁸ Constantin Brăiloiu, *op. cit.*, p. 178, altă versiune vezi în p. 179.

¹¹⁹ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 283 (două variante, prima din Lunca Vânători, a doua din Urecheni – Neamț); vezi o variantă apropiată și în zona Oaș: crucea se făcea din același lemn din „care o făcut coperșeu” – cf. Constantin Brăiloiu, *op. cit.*, p. 273, s. Negrești.

¹²⁰ Valeriu Sârbu, *Credințe și practici funerare religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Galați, 1993, p. 92 (Sprâncenata – jud. Olt). Practica înhumării în trunchiuri de copac de stejar scobite este înregistrată și pentru schimnicii anahoreți, în cimitirul de lângă Agapia Veche, având fiecare ca inventar cruci relicvare din plumb de model germanic (Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 96; Emil Lupu, *op. cit.*, p. 25).

¹²¹ Constantin Brăiloiu, *op. cit.*, p. 181.

trunchi de copac verde, proaspăt tăiat. Prezența acestui tip de albii-leagăn pe capul unor femei dace de pe Columna lui Traian (scena LXXVI), amintește iarăși de o vechime venerabilă a obiceiului perpetuat până astăzi¹²². În acest context, alt rost apotropaic și altă interpretare semantică capătă tradiția maramureșană de a ciopli, scobi din una și aceeași bucată de lemn linguri cu lanț sau idoli – portari cu lanț¹²³.

Conceptul integrității umane ține și de vechea credință respectată de bătrâne de a păstra unghiile tăiate, părul căzut și hainele de cununie pentru a fi îngropate cu ele. Din același considerent, bolnavii refuzau până nu demult amputările, preferând să moară, decât să rămână schilodiți (neîntregi). Din aceeași perspectivă, perturba echilibrul lumii și al bunăstării mireasa „necinstită”, iată de ce vasele utilizate în ritul de după descoperirea neintegrității, erau și ele sparte, devenind neîntregi. Integritatea corporală era obligatorie în cazul претенdenților la tron¹²⁴. Aceștia, dacă-și pierdeau o parte din corp (un ochi, o mână, un picior) trebuiau să renunțe la tron. Pentru a îndepărta претенdenții la putere, era de ajuns ca ei să fie mutilați (cazul Nicolae Milescu-Spătaru).

Cele analizate până aici, ne permit să generalizăm câteva idei privitoare la semnificațiile categoriilor întreg/parte. În limbajul simbolic al culturii tradiționale, această opoziție ajunge să subînscrisă, prin corelare, toate sistemele de referință ale culturii. Întregul și partea sunt două categorii universale în baza cărora cultura își edifică sistemele, le face să funcționeze unitar, păstrându-și, în acest mod, vivacitatea. Unitatea și integritatea sunt respectate atât în cazul perceperii oamenilor, ființelor, în general, cât și în cel al obiectelor create, al timpului și spațiului valorificate, încât pentru a articula totul, de la elementele cele mai mici până la clasele de elemente mari, se mizează mereu pe un *Întreg*: viața, bunăstarea, rânduiala lumii, Cosmosul. Toate împreună, asigură, de fapt, și unitatea culturii tradiționale.

---

¹²² Maria Bocșe, *Alimentația cu pâine și tipologia cuptoarelor în așezările din bazinul superior al Crișului negru, în Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, vol. X, Oradea, 1971, p. 86; Ioan Godea, *Aspecte etnografice în depresiunea Almajului (Caraș Severin)*, în *Studii. Comunicări etno-istorice*, Caransebeș, 1975, p. 87.

¹²³ Nistor Francisc, *Iarna maramureșană*, București, 1981, p. 21 imaginea „Omul în lanțuri” (Rozavlea).

¹²⁴ Jean Chevallier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, București, 1995, p. 309-313; este edificator în acest sens și cazul domnitorului Bogdan cel Orb, fiul lui Ștefan cel Mare, care putea pierde domnia dacă nu intervenea taică-său aflat pe patul morții.

Résumé

Par cette étude, l'auteur continue une préoccupation plus ancienne, inscrite dans la recherche des oppositions binaires spécifiques à tous les systèmes. L'investigation commence de la prémisse soulignée déjà par Aristote selon laquelle une chose qui manque quelque chose „n'est pas complète, quelle que soit la partie absente”; de la sorte, l'*entier* détient le primat logique en tant que fonction définitoire pour ce que a été créé; tout dérèglement de l'*entier*, si insignifiante qu'elle soit, mène inévitablement à son disharmonisation, ce qui résulte dans l'impossibilité d'accomplissement de ces fonctions initiales. Plus encore, ce qui n'est pas *entier* devient dangereux, entrant sous l'influence du néfaste, du chaos, des forces destructives. L'homme archaïque a essayé d'ordonner, de compléter les éléments du monde environnant, à partir de la flore et de la faune jusqu'aux unités de temps et aux nombres; il y avait la conviction que c'était la seule manière de maintenir l'équilibre et l'intégrité du cosmos.

L'étude soutient, par de nombreux exemples, de l'espace roumain, surtout de celui entre le Prut et le Dniestr, mais aussi de celui slave, les idées énoncées. Ainsi, on insiste sur la manière de réception de tout ce qui n'était plus *entier* (le morceau du pot de terre cuite, les personnes à handicap physique et/ou mental, etc.), mais aussi la manière dont les membres des communautés archaïques pouvaient se défendre des intrusions des forces parues à la suite de la désintégration de l'*entier* (le temps bon à faire une certaine chose, les pratiques rituelles spéciales effectuées pendant ce temps-ci, tout comme la réalisation „de la chemise de la Peste”, le labourage de la terre pendant une seule nuit, et les calvaires en un seul tronc d'arbre, la construction d'une certaine manière des tables, bancs, fontaines et pétrins pour le lavage des morts ou des enfants, l'enterrement des morts dans un seul tronc d'arbre, etc.).

La conclusion de l'étude est naturelle: l'unité et l'intégrité sont respectées aussi bien dans le cas de la perception des hommes, des êtres en général, mais aussi des objets créés, du temps et de l'espace valorisés, de sorte que pour une articulation complète on mise toujours sur un *entier*: la vie, l'aisance, l'ordre du monde, le Cosmos.